

Bosna Hersek Sokak Adlarında Osmanlı Türkçesi Unsurları *Ottoman Turkish Origins In The Sreet Names Of Bosnia And Herzegovina*

Dženana BRACKOVIĆ*

Özet

1463 yılında, Bosna Hersek Osmanlı İmparatorluğu hakimiyeti altına dahil edilmiştir. Osmanlı Devleti beraberinde, yeni İslam dini, dil, kültür ve geleneğini de getirmiştir. Söz konusu yeni unsurlar Bosna Hersek'in sosyal hayatına da yansımıştır. İslam dininin yanı sıra, Osmanlı İmparatorluğu'nun resmi dili olan Osmanlı Türkçesi de, günlük hayatta kullanılmıyor olsa da, çeşitli kültürel ve mimari yapıların vasıtasıyla izlerini halen sürdürmektedir. Bu çalışma, bir zamanlar Osmanlı Devleti'nin hükümeti altında kalan Bosna Hersek'in başkenti Saraybosna'da bulunan ve isimlerinde Osmanlı Türkçesi unsurlarını taşıyan sokak adlarını incelemektedir. Çalışmadakök, ses, yapı ve semantik açılarından inceleme yapılacaktır. Osmanlı Devleti zamanında Bosna Hersek'te, yerel dilin, Boşnakçanın yanında, Osmanlı Türkçesi de kullanılmaktaydı. Osmanlı Türkçesi, Arapça, Farsça ve Türkçeden oluştuğu için sokak adları, Arapça, Farsça ve Türkçe olarak değerlendirilecektir. Bu çalışmada, Boşnak kökenli, Türk eklerini içeren sokak adları da yer alacaktır.

Anahtar Kelimeler: Onomastik, Etimoloji, Osmanlı Türkçesi, Boşnakça, Sokak Adları.

Abstract

In 1463, Bosnia and Herzegovina was included under the Ottoman Empire. The Ottoman Empire brought with it new Islamic religion, language, culture and tradition. These new elements are also reflected in the social life of Bosnia and Herzegovina. In addition to the religion of Islam, Ottoman Turkish, the official language of the Ottoman Empire, still continues its traces through various cultural and architectural structures, although it is not used in daily life. This study examines the names of streets in Sarajevo, the capital of Bosnia and Herzegovina, which was once under the government of the Ottoman State, and bearing Ottoman Turkish elements in their names. The study will be examined in terms of root, sound, structure and semantics. During the Ottoman Empire, besides the local language, Bosnian, Ottoman Turkish was also used in Bosnia and Herzegovina. Since Ottoman Turkish consists of Arabic, Persian and Turkish, street names will be evaluated in Arabic, Persian and Turkish. In this study, street names with Bosnian origin and containing Turkish annexes will also be included.

Keywords: *Onomastics, Etymology, Ottoman Turkish, Bosnian, Street Names.*

* Doktora Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, dzenanabrackovic@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0003-2090-216X

1.Giriş

1.2. Bosna Hersek'in Tarihçesi

Bosna Hersek'in tarihi, Hint-Avrupa menşeli İliiryalılara kadar dayanmaktadır. Slavlar M.S. 7 yüzyılda, bölgeye yerleşmeye başlamışlardır. İlk Türk akınları 1386 yılında başlamıştır. O dönemde Bosna bir Krallıktır ve tahtında Beşinci Tvrtko bulunmaktadır. Kosova Savaşı ve Üsküp'ün fethi Bosna'nın durumunu önemli değişikliklere uğratar. Son kral Stefan Tomaşeviç döneminde, Bosna'da kalabalık bir Bogomil mezhebi bulunuyordu. Slav, Hırvat ve Avar karışımı olan Boşnaklar, 10. yüzyılda Bogomil mezhebine bağlıydılar. İnançları, İslami inanca yakındı ve Hz. İsa'nın Tanrının oğlu olduğunu kabul etmiyorlardı. Bu nedenle, çevredeki Hıristiyanların baskısı altında kaldılar (İmamoviç, 1997, s. 85). 1463 yılında, Bosna Hersek, Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedilince Osmanlı topraklarına dahil olur. Halk, inançları yüzünden, kolayca İslam'ı seçip Müslüman olur. Anadolu'dan gelen dervişler yoluyla, İslam bölgede hızlı bir şekilde yayılmaya başlar. Osmanlı topraklarına dahil olduğu ilk dönemde, Bosna bir sancak haline getirilir. Kanuni Sultan Süleyman, Macaristan'daki kuzey toprakları da aldıktan sonra, Bosna eyalet statüsünü alır (İmamoviç, 1997, s. 103-104). 19. yüzyıldaki gelişmeler ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Batıda gerçekleştirdiği yenilgiler, Bosna eyaletini büyük bir ölçüde etkiledi. 1878 yılında, Bosna Hersek, Avusturya-Macaristan tarafından işgal ediliyor ve böylece eyaletin yönetimini de ele geçirmiş olur (İmamoviç, 1997, s. 362). Bosna Hersek, 26 Ekim 1918 yılında, Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı'nın bir parçası oldu ve Sırbistan'la birleşir. Bu Krallık İkinci Dünya Savaşı'na kadar sürer. Ardından, 1946 yılında, Yugoslavya Sosyal Federal Cumhuriyeti oluşturuluyor ve bu cumhuriyeti oluşturan altı ülkelerden biri de Bosna Hersek oluyor. Bosna Hersek nüfusunun çoğunluğu Müslümandı ve kendilerini Sırp veya Hırvat milliyetinden sayılmayı kabul etmez (İmamoviç, 1997, s. 485). Bunun doğrultusunda, Yugoslavya Devlet Başkanı Yosip Broz Tito, 1971 yılında, Müslümanlara bir ulus statüsünü verir ve Bosna Hersek Müslümanlarının büyük "M" harfi ile yazılmaları sadece dinlerini değil, onları bir milliyet olarak da belirler (İmamoviç, 1997, s. 564). Tito'nun ölümünden önce durulmuş etnik ve dini çatışmalar, ölümünden sonra, 1980 yılında, Yugoslavya'da tekrar ortaya çıkar. Sırbistan'ın, Yugoslavya'nın mirasına tek sahip çıkma istemesinin ve bunun diğer ülkeler tarafından kabul edilmemesinin nedeniyle, 1991 yılında Hırvatistan ve Slovenya bağımsızlığını ilan eder. Bosna Hersek ise, 1 Mart 1992 yılında bir referandumla bağımsızlığını ilan eder (www.wikipedia.com).

1.3. Bosna Hersek'in Etnik Yapısı ve Kullanılan Diller

Bosna Hersek'te etnik olarak üç ana kavim bulunmaktadır. Bu milletler, aynı Slav kökenden gelmesine rağmen mezhep, din ve kültür farklılığı sebebiyle Müslüman Boşnaklar, Ortodoks Sırp ve Katolik Hırvatlar olarak birbirlerinden

tamamen ayrılmışlardır. Bosna Hersek'in Bosna Hersek Federasyonu bölgesinde Boşnaklar ve Hırvatlar, Sırp Cumhuriyeti bilinen bölgesinde ise Sırp lar yaşamaktadır. Aynı zamanda Yahudi ve diğer unsurlar, bunların aralarında Türkler de, azınlık olarak bulunmaktadır.

Bu üç kavim aynı dil konuşsa da, diller resmi olarak farklı adlandırılır. Bu nedenle Bosna Hersek'in üç resmi dili vardır. Boşnakların resmi dili Boşnakça, Sırp ların Sırpça, Hırvatların ise Hırvatçadır. Boşnakça ve Hırvatça Latin alfabesini, Sırpça ise Kiril alfabesini kullanır. Bir zamanlar Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetimi altında bulunan bu bölge, bu dönemin izlerindillerinde de taşımaktadır. Bosna Hersek, Osmanlı İmparatorluğu döneminde, Osmanlı Türkçesini tamamen almamışsa da, bu dilden çok sayıda kelime, söz konusu üç dile geçmiştir. Bu kelimeler "tuncizmi" (Türkçe kelimeler) olarak adlandırılır (Şkaljić, 1966, s. 11-13). Bu nedenle, bu çalışmada, Osmanlı Türkçesi unsurları, Bosna Hersek'in başkenti Saraybosna'nın kalbi olarak bilinen Stari Grad (Eski Şehir) Belediyesi'nin sokak adlarında gösterilecektir.

2. Sokak Adlarının Sınıflandırılması

Yukarıda belirtildiği gibi, bir zamanlar Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetimi altında kalan Bosna Hersek'in dillerine, Osmanlı Türkçesi'nden birçok sayıda kelime geçmiştir. Osmanlı Türkçesinde hâkim yapı ve dilbilgisel unsurlar Türkçe olmasına karşın Arapça ve Farsça kelimeler de yoğun ve yaygın olarak kullanıldığı için Boşnakçaya Türkçe kelimelerinin yanı sıra, Arapça ve Farsça kelimeler de geçmiştir. Bu nedenle, bu çalışmada, sokak adları, kelime kökünden ve eklerden hareket ederek sınıflandırılacaktır. Bu sınıflandırma beş aşamadan oluşacaktır:

1. Türkçe ek almış Türkçe, Arapça ve Boşnakça sokak adları
2. Arapça, Farsça ve Boşnakça sokak adlarında Boşnakça çoğul eki
3. Aynı göreve sahip hem Boşnakça hem Türkçe eki ile kurulmuş sokak adları
4. Ünlü Kişilerden Hareketle verilen Sokak Adları
5. Sokakta bulunan tarihi yapılara göre verilmiş sokak adları
6. Sokak kelimesini içeren sokak adları

2.1. Türkçe ek almış Türkçe, Arapça ve Boşnakça sokak adları

Bu sokak adları, o dönemde meşhur olan zanaat adlarını taşımaktadır. Söz konusu sokaklar, Bosna Hersek'in başkenti Saraybosna'nın Stari Grad (Eskişehir) Belediyesi'nde bulunan ve Osmanlı tarihi açısından en meşhur yer olan Başçarşıya'da (Başçarşı) bulunmaktadır. Bu sokak adları, addan ad yapan *-ci* ve *-lik* eklerini almışlardır. Yalnız, Boşnakçada ünlü uyumu olmadığı için, bu ekler Boşnakçaya uygun olmak amacıyla *-ci* (*Boş. -dži*) ve *-luk* olarak uygulanmıştır.

a) Türkçe sokak adları

Kujundžiluk – Kujun+dži+luk <Kuyunculuk

15. asırda Kuyunculuk gelişmiş bir zanaattı ve bu sokakta sadece Kuyunculuk dükkanları bulunuyordu. Bugün de bu sokakta sadece altın yapan ve satan dükkanlar bulunuyor. Sokak aynı zamanda Zlatarska (Altın Sokağı) adıyla da biliniyor. *Altın* Boşnakça *zlato* demektir.

Kundurđžiluk – Kundur+dži+luk <Kunduracılık

Bu sokak 19. asırda oluşmuş bir sokak ve kundura – ayakkabı ve ayakkabı ürünlerini satan dükkanların bulunduğu sokak.

Čizmedžiluk – Čizme+dži+luk <Çizmecilik

16. asırda bu sokak bir çarşı olarak gelişmiştir. Adını, içinde bulunan çizme yapan ve satan dükkanlardan taşımaktadır. Sonradan bu zanaat çizmelerden, terlik, papuç ve mest ürünlerine yayılmıştır.

Kazandžiluk – Kazan+dži+luk <Kazancılık

Bu sokak, Saraybosna'nın en eski sokaklarından biridir. 400 sene önce bu sokakta yürütülen zanaat hala da devam etmektedir. Bu sokakta kazancılar tarafından bakırdan çeşitli ürünler yapılmaktadır. İlk olarak asker kazanları ile başlanmış sonradan ise diğer ürünlerle gelişmiştir.

Aščiluk – Aš+či+luk <Aşçılık

Osmanlı İmparatorluğu döneminde bu sokak yiyecek ve içecek mekanlarla doluydu. Bu mekanlar halk mutfakları olarak da biliniyordu.

Ćurčiluk – Ćur+či+luk <Kürkçülük

K harfi ile başlayan veya içinde *k* harfi bulunan Osmanlı Türkçesi kelimeler, Boşnakçaya geçtiğinde, *k* harfi *ç* harfine dönüşmüştür. Örnek, bu sokak adında görülebilir. *Asılkürk* olan kelime *çürç* olmuştur. Bu sokakta, evcil ve yaban hayvanlarının kürkünden ürünler satılıyordu.

b) Farsça sokak adları

Abadžiluk – Aba+dži+luk <Abacılık

16. asrın başlarında gelişmiş bir çarşı. Bu sokakta abadan yapılan ürünlerin dükkanları bulunuyordu ve bu iş Saraybosna çarşısının meşhur işlerinden biriydi.

c) Boşnakça sokak adları

Bravadžiluk – Brava+dži+luk – Bravaciluk < Kilitcilik

Bazı sokak adlarında Boşnakça adını da taşımaktadır. Bu sokak kilitcilik dükkanlarıyla meşhurdu. *Kilit* Boşnakça *brava* demektir.

2.2. Arapça, Farsça ve Boşnakça sokak adlarında Boşnakça çoğul eki

Bu sokak adları, o dönemde meşhur zanaatlarla ilgilenen kişilerin adını taşımaktadır. Çoğul eki olarak da Boşnakçanın çoğul eki *-i* kullanılmıştır.

a) Arapça sokak adları

Mudželiti – Mudželit+i < Muceliti (Mücellitler)

16. asırdan 19. asrın sonlarına kadar bu sokakta mücellitlerin dükkanları bulunuyordu.

Sarači – Sarač+i < Saraçi (Saraçlar)

Bu sokak, bir zamanlar deriden eşya ve eyer yapan zanaatçıların – Saraçlarını adını taşımaktadır.

Kazazi – Kazaz+i < Kazazi (Kazazlar)

Bu sokak, ipekten eski kıyafetler ve atlara özgü malzemeler yapan zanaatçıların – Kazazların adını taşımaktadır.

Tabaci – Tabak+i < Tabaci (Tabaklar)

Bu sokak, Osmanlı İmparatorluğu döneminde, deri üreten, derinin tadilatını yapan zanaatçıların – Tabakların adını taşımaktadır.

b) Farsça sokak adları

Halači – Halač+i < Halaçi (Halaçlar)

Bu sokak, 16. asırda oluşmuş. Adını, yün atıcılardan – Halaçlardan taşımaktadır. Bu sokakta söz konusu yün atıcılarının dükkanları bulunuyordu.

c) Boşnakça sokak adları

Kovači – Kovač+i < Kovaçi (Demirciler)

Bu sokak, mezarlığının civarında bulunduğu için, bir zamanlar buralarda mezartaşlarını işleyen demircilerin – Kovaçların iş yaptığı tahmin edilmektedir.

2.3. Aynı göreve sahip hem Boşnakça hem Türkçe ek ile kurulmuş sokak adları

Jedileri – Jedi+ler+i <Yedileri

Sokağın adı 1915 senesinden beri resmi olarak kullanılmaktadır. Ad, sokakta bulunan, içinde kimliği bilinmeyen yedi kişinin yattığı türbeden gelmektedir. Rivayete göre, bu yedi kişi Bosna'nın fethi sırasında Bosna'ya gelmişler. Kişi sayısına göre ilk önce Türkçe Yediler ve Yediler Türbesi adı verildi. Bosna Hersek halkı ise Boşnak çoğul eki –i'yi eklemiş.

2.4. Ünlü Kişilerden Hareketle Verilen Sokak Adları

Bu sokaklar hem Başçarşı hem Stari Grad Belediyesi'nin diğer yerlerinde bulunmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde meşhur olmuş kişilerin adları bu sokaklara verilmiştir.

Gazi Husrev Begova – Gazi Hüsrev Bey

Gazi Hüsrev Bey, Saraybosna'nın en meşhur ve en büyük hayır yapan insanıydı. Cami, halk mutfağı gibi birçok binayı yaptırmıştır. Saraybosna'nın en ünlü camisi olan Gazi Hüsrev Bey Camii kendisi tarafından yapılmıştır.

Lubina – Lubo'nun Sokağı

Sokakta bulunan Topal Hacı Eynehanın camisinin restorasyonu Hacı Ahmed Lubo yapmıştır. Bu nedenle de bu sokak söz konusu kişinin adını taşımaktadır.

Urjan Dedina – Uryan Dede'nin Sokağı

Bu sokak Uryan Dede'nin türbesine doğru uzanır. Rivayetlere göre, Uryan Dede, Fatih Sultan Mehmet ile birlikte bir gazi olarak Bosna'ya gelmiştir ve bu sokakta şehit olmuştur.

Saburina – Sabur'un Sokağı

Bu sokak 16. asırda oluşmuştur. Sokak, Saraybosna'nın en eski ve en ünlü ailesiden biri olan Sabur ailesinin adını taşımaktadır. Aile üyeleri şehrin en meşhur tüccarlarıydı ve kazancılıkla uğraşıyorlardı.

Muvekita – Muvekit Sokağı

Salih Sidki Hacihuseynoviç – Muvekit, Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi'nin görevlisiydi. Aynı zamanda da muvekit – namaz vakitlerini belirleyen kişi. Bu sokak da kendisinin adını taşımaktadır.

2.5. Sokakta bulunan tarihi yapılara göre verilmiş sokak adları

Abdesthana – Abdesthane

Bu Farsça isim Osmanlı Türkçesinden Boşnakçaya geçmiştir. Abdesthane, abdestin alınma yeri olarak geçiyor. Bu sokağın adı da, sokakta bulunan caminin yanında olan abdesthaneden geliyor.

Bijela Česma – Beyaz Çeşme

Bu sokak 16. asırda oluşmuştur. Bugünkü adını, sokağın sonunda bulunan taştan yapılmış Beyaz Çeşme'den taşımaktadır. Çeşmeye, halk tarafından devamlı beyaz kireç ile boyandığı için bu ad verilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde bu çeşmenin adı Ak Çeşme idi.

Bijela Džamija – Beyaz Cami

Bu sokağın hikayesi bir önceki sokağın hikayesi ile hemen hemen aynıdır. 16. asırda oluşmaya başlamış. Adı Beyaz Cami'den geliyor. Cami her sene minaresi ile beraber beyaz kireç ile boyandığı için halk bu camiye Beyaz Cami adını vermiştir. Beyaz Cami bu sokakta bulunmuyor yalnız şehir merkezinden Beyaz Cami'ye kadar en kısa ve uygun yol bu sokaktadır.

Ćulhan – Külhan

Sokak, 16. yüzyılda oluşmuştur. Sokağın ismi, 1509. yılında inşa edilen Firuz beg hamamının kazan dairesi – *külhandan* gelmektedir. Türkçe *kül* + Farsça *hâne* (ev, konut) kelimelerinden oluşmaktadır. Sokak, oluştuğu günden bu yana kadar, ismini korumuştur.

Turbe – Türbe

Sokağın adı, sokağın sonunda, ahşaptan yapılmış bir türbeden gelmektedir. Bu adını, sokak Osmanlı İmparatorluğu döneminden taşımaktadır ve önceden herhangi bir değişikliğe uğramamıştır.

Sumbul Česma – Sumbul Çeşmesi

Bugünkü adını bu sokak ta Osmanlı İmparatorluğu döneminden taşımaktadır. Adını, eski taşlı bir çeşmeden almıştır. Hem çeşmenin adı hem de sokağın adı, bir zamanlar bu sokakta yaşamış Sumbul adında eski bir Müslüman ailesinden geliyor.

2.6. Sokak kelimesini içeren sokak adları

Sokak kelimesi Osmanlı Türkçesinden Boşnakçaya da geçmiştir (Škaljić,

1966, s. 569). Bu nedenle, bazı sokaklar, sokak adının yanında sokak kelimesini de taşımaktadır:

Bakije Sokak – Bakiye Sokağı

Ramića Sokak – Ramića Sokağı

Tahtali Sokak – Tahtali Sokağı

Sonuç

Fatih Sultan Mehmet, 1463 senesinde Bosna'yı fethedince, beraberinde dili, dini, kültürü ve geleneği de getirmiştir. 500 sene Osmanlı İmparatorluğu yönetimi altında kalan Bosna Hersek, bunları bugünlere kadar korumayı başarmıştır. Osmanlı İmparatorluğu döneminin etkisi dil, mimari yapılar, yaşam tarzı gibi değişik alanlara yansımıştır. Bu yansıma, bu çalışmada belirtildiği gibi sokak adlarında da mevcuttur. Bosna Hersek'in başkenti Saraybosna'nın Stari Grad (Eskişehir) Belediyesi, mimari açıdan Osmanlı döneminden kalma yapılarını korumuş ve bu nedenle Osmanlı Türkçesi unsurlarını taşıyan sokak adları çoğunlukla bu Belediye'nin sınırları içinde bulunmaktadır. Çeşitli siyasi dönemlerinin değişimiyle, sokak adları da değişime uğramıştır. Bosna Hersek bağımsızlığını ilan ettikten sonra, eski geleneğini daha da canlandırmaya büyük bir önem vermiştir. Bir kültürün sosyal değişiklikleri en çok o kültürün kullandığı dilde görülebilir. Bazı sokak adları, çeşitli siyasi dönemlerde değiştirilmiş olsa da, ilk ismini tekrardan almıştır. Bu demek oluyor ki, Bosna Hersek'te, Türkçe unsurları, ister konuşma dilinde, ister çeşitli yer adları (sokak, bina, vb yapılar), özel isim, aynı zamanda soyadlarında da varlıklarını korumuştur.

Kaynakça

Bejtić, A. (1973). *Ulice i trgovi Sarajeva (Saraybosna'nın sokakları ve meydanları)*. Sarajevo.

Škaljić, A. (1965). *Turcizmi u Srpskohrvatskom Jeziku (Sırpça ve Hırvatçada Türkçe kelimeler)*. Sarajevo: Svjetlost.

Žujo, V. (2009). *Leksikon Sarajeva (Saraybosna Leksikonu)*. Sarajevo.

Haverić, Đ., & Šehović, A. (2017). *Riječi perzijskog porijekla u bosnaskom jeziku (Boşnakçada Farsça Kökenli Kelimeler)*. Sarajevo: Institut za Jezik.

Imamović, M. (1997). *Historija Bošnjaka (Boşnakların Tarihi), "Preporod"*. Sarajevo.

Devellioğlu, F. (2008). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.

Đinđić, S., Teodosijević, M., Tanasković, D. (1997). *Türkçe-Sırpça Sözlük*.
Ankara: TDK.

www.wikipedia.com